

המועצה המקומית ערד

פ ר ו ט ו ק ו ל

מראיונות על שנותיה הראשונות של ערד

ראיונות עם: אריה (לובה) אליאב

זוהר גנדל

תמה שוחט

עוזי חיימוביץ

הפרוטוקול הקלט ונרשם על-ידי: "פרוטוקול"

טל. 239628 (03)

רח' אבן-גבירול 115, ת"א

רח' אופנהיימר 12
רמת-אביב 69395

לאחר שעות-העבודה:

טל. 412807 (03)
429520 (03)

המועצה המקומית ערדפ ר ו ט ו ק ו למראיונות על שנותיה הראשונות של ערד

(הראיונות הוקלטו, כנראה ב-1980, ע"י שתי סטודנטיות מאוניברסיטת באר-שבע, החוג לגיאוגרפיה במסדרת קורס פיתוח עירוני בהנחיית ד"ר אמנון שנער ודבורה שמר)

ראיון עם אריה (לובה) אליאב

מנהל החבל הראשון, 1961/62

אריה (לובה) אליאב:

התפקיד שלי היה לנהל את חבל ערד. התמניתי בשנת 1960. עבדתי בערד שנתיים. עד 1962, עד ראשית האכלוס. אני הייתי אחראי על כל העבודה שנעשתה בערד. תחתי ארגנתי צוות, צוות אינטרדיסציפלינרי, מדיסציפלינות שונות. גם אדריכלים, מתכנני ערים, כלכלנים, סוציולוגים, מהנדסים וכל יתר המקצועות ששייכים לבנין עיר. מפני שאנחנו בהתחלה, הצוות הזה לא קבל הגדרת תפקידים ברורה מה עליו לעשות. כל מה שאמרו לנו זה שעלינו לבדוק את מיליון דונם בערך, שהם צפונה מכביש באר-שבע-נבטים, דימונה, שהיה קיים. כל מה שצפונה מזה עד הגבול הירוק שהיה קיים אז. זאת אומרת, עד הקו בערך עין-גדי עד תל-שוקת. מה שהיה הגבול הירוק, ולראות מה אפשר שם לעשות. לא אמרו לנו, תקימו עיר כאן או תקימו כפר כאן. לכן לקחתי צוות של אנשים. בערך חצי-שנה למדנו את השטח היטב-היטב. למדנו אותו מבחינת כל התנאים שלו, הגיאוגרפיים, האקולוגיים, הקלימטולוגיים, החקלאיים, הגיאולוגיים, לראות מה אנחנו יכולים בכלל להציע, איך לאכלס אותו.

לובה אליאב (המשך)

הגענו מהר מאד למסקנה, שזה לא יכול להיות חבל חקלאי, שמבוסס על חקלאות אינטנסיבית. ראשית, אין בו מים. שנית, חלק גדול מהקרקעות הם בבעלות של בדווים. ושלישית, להביא שם מים באופן מלאכותי מקו הירדן-נגב זה יהיה לא כלכלי. יש איזורים שהם קודמים לזה. לעומת זה, הגענו כעבור כמה חדשים למסקנה שבהחלט יש מקום להקים עיר. התחלנו לחפש מקום לעיר חדשה. ככל שהכרנו יותר את השטח התקרבתנו יותר ויותר מזרחה לגבול של מעין פרשת-המים, למקום הגבוה ביותר לפני שמתחילה הירידה הגדולה של החטורים ^{חילוקי} (ש) והשקע הסורי-אפריקאי לכיוון ים-המלח. ובאמת מצאנו שטח שהוא בהחלט לא חקלאי ולא היה מעובד, והוא גבוה, הגבוה ביותר בסביבה, בסביבות הר ^{פידות} (ש), שיש לו נוף יפה מאד על ים-המלח, ושעם דמיון טוב אפשר לחשוב ששם יוכלו לקום עיר, עם אקלים טוב. שבעצם, המקום הזה, הר קידות הוא המשך פרשת המים של כל ארץ-ישראל. נניח, הוא נמצא באותו קו-אורך, פחות או יותר, של צפת, נצרת, שכם, רמאללה, ירושלים, חברון. בערך באותו קו. אקלים יבש וטוב. ובמקום הזה החלטנו לתכנן עיר. ואז הבינונו שיש הגיון לעיר הזאת אם היא תהיה מונחת על ראשית כבישים חדשה לגמרי, שלא היתה קיימת ושלא חשבו עליה בכלל. כלומר, אם אנחנו נפתח עוד פעם ציר מערב-מזרח, מנאמר תל-אביב-אשדוד דרך דביר-להב, תל-שוקת עד העיר החדשה הזאת, ערד והלאה מזרחה לכיוון ים-המלח. ואם גם, נניח, ציר חדש של כבישים (זה היה לפני ששת-הימים, כמובן) בערך מערד קצת מזרחה מדימונה לכיוון אילת. זאת אומרת, שיהיה קיצור דרך מתל-אביב לאילת, שהוא יעקוף את באר-שבע. ואז הנחנו שאם העיר הזאת תהיה מונחת על שני צירים חשובים של תנועה וגם ציר נוסף לכיוון מצדה, שיוכל לסגור מעגל כזה של תירות. עוד אי-אפשר היה לנסוע דרך עין-פשחה, אבל אפילו אז אפשר היה לעשות מעגל: מצדה, עין-גדי, סדום, כביש דימונה ודרך ערד למצדה שוב. זאת

לובה אכיאב (המשך)

אומרת, יש איזה עיגול שאפשר לנסוע בו בלי לראות דברים אחרים כל הזמן.

הדבר העיקרי שחשבנו הוא, שראשית הכבישים הזאת תתן לנו אפשרות להציע לפועלי ים-המלח, לעובדים בים-המלח מקום-מגורים נוסף, קרוב מאד למקום-העבודה שלהם, אם יהיה כביש, עם אקלים הרבה יותר נוח. ודבר נוסף, חשבנו על אלמנט אחד - פועלי ים-המלח. אלמנט אחד - תעשיות כימיות שחשבנו עליהן כבר אז, שקשורות עם מפעלי ים-המלח, בין פוספטים, אבל במקום יותר גבוה. אלמנט אחר זה תיירות. גם מקומית. וגם מקום שאפשר לשלב תיירות של ים-המלח עם תיירות של ערד עצמה. וגם תעשיה מקומית או קלה יותר (לא כל-כך תעשיה מזהמת) שחשבנו להביא אותה למקום.

ובכן, האלמנטים האלה של צירי תנועה ארציים, תעשיה, תיירות, תיירות מרפא ונופש, הם היו הבסיס להחלטה להקים את העיר בצורה כזאת. ידענו שאם נקים אותה יהיה לה כח חיוני רק אם היא תהיה מונחת על צירי התנועה האלה. לא תהיה עיר סגורה, אלא עיר פתוחה.

אנחנו התמקמנו (אנחנו זה הצוות המקים, כ-40, 50, 60 איש) לתכנן את המקום מהמקום, את התכנון המפורט. זה היה דבר שעשיתי אותו גם בלכיש וידעתי שזה טוב מאד לעתיד העיר, אם המתכננים, האדריכלים, מתכנני הערים, המהנדסים, הסוציולוגים, הכלכלנים, הגיאולוגים - כולם מתכננים את המקום מהמקום. ולכן, עוד לפני שהיה אכלוס כלשהו, קרוב ל-100 איש באנו. התיישבנו במחנה הקדמי של ערד (עכשיו שם המלון "ערד"). לא היה שום-דבר. היה להגמרי מדבר. התיישבנו בתוך המחנה הקדמי. מסביב לא

לובה אליאב (המשך)

היה כלום, לא כבישים, לא מים, לא חשמל, לא בתים, לא אוכלוסיה, לא כלום. אבל כבר ישבנו שם בקבוצה של צריפים, וגם התחלנו שם לגור ברוב ימי השבוע ולתכנן את העיר באופן מפורט. ואז מצאנו את הדרך איך לתכנן אותה, - תכננו אותה כבר מהתחלה ל-50 אלף איש. זאת אומרת, רצינו ליצור מצב אחר מאשר בערים אחרות, בעיירות, שלא תוכננו מלכתחילה בכלל. רצינו ליצור מצב שהעיר תוכל להיות מתוכננת תכנון מפורט ל-50 אלף ותכנון אחר עד 100 אלף, כדי שמהתחלה יהיה לעיר הזאת שם טוב לאוכלוסיה. שהם יידעו שהם באים לעיר מודרנית, שמתכננים אותה לא סתם לעיר סגורה, קטנה, אלא לעיר גדולה ומסודרת, עם מתקנים מסודרים. שידעו איפה התעשייה, שידעו איפה המגורים. עם סטנדרט גבוה של מגורים מהתחלה, עם מתקני ספורט ונופש ובידור ומלונאות ומסחר וכו' וכו'.

הצוות הזה התחיל בתכנון מפורט. אנחנו ידענו שעד שנגמור את התכנון המפורט של השכונות הראשונות יעברו כשנתיים. וחשבנו בכל-אופן, שכדאי לנו לקלוט כבר אוכלוסיית קבע בתאריך יותר מוקדם. לא לחכות שאנחנו נישאר לנו שם לבד, 100 איש על איזה הר קרח ולחכות עד שיהיו התכניות של בתי-הקבע, שנתיים, שנתיים-וחצי. והחלטנו להקים את שכונת ראשונים. לכאורה זה היה כאילו להקים מעברה. זאת אומרת, שאנשים יבואו, יגורו שם, אבל הם יידעו שכעבור שנתיים-שלוש הם יעברו לבתים אחרים. אבל גם-כן, למדנו מהנסיון הרע של המעברות. אמרנו, בסדר, נקים מקום שהוא יהיה נייטראלי (?), אבל נקים אותו מהתחלה ברמה יותר טובה, שאנשים ירגישו שנוח להם. לא סתם זורקים אותם לצריפים. למרות שאלה היו בתי אזבסט לא גדולים יחסית, 50 וכמה מ"ר, בנינו אותם כבר בצורה כזאת שעד היום הם לא מכוערים, הם לא מכערים את העיר. עשינו אותם בצורה ארכיטקטונית יפה, שמנו על

לובה אליאב (המשך)

זה פרגולות, באיזו צורת חיים יותר תרבותית. ואז היינו מוכנים כבר לקלוט את המתיישבים הראשונים באמצע '62, מפני הבניה המהירה הזאת. יכולנו לקלוט, נדמה לי, כ-250 או 300 משפחות ראשונות, וכאן אנחנו באמת עמדנו בפני השאלה מי יהיו המתיישבים הראשונים. הלכנו לפי כמה עקרונות.

ראשית, אמרנו, הדבר הטוב ביותר בכלל יהיה, אם האנשים שתכננו את העיר או שהיו עסוקים בהקמתה הם יהיו גם המתיישבים. תמה ובעלה בייגה, שניהם היו עובדי הצוות הראשון. הוא היה מהנדס והיא היתה סוציולוגית. הם שניהם עבדו בצוות הראשון מהתחלה, כשישבנו לבדנו, כשלא היתה עיר, לא היה שום-דבר. היו עוד כמה זוגות שעבדו, אדריכלים, מהנדסים, שרטטים, נהגים. לא חשוב. אבל שעבדו, התקשרו למקום מהתחלה, שחלמו את החלום מהתחלה. חשבנו שזה האלמנט הכי טוב, מפני שאלה אנשים שזה כמו היכד שלהם, כמו הבייבי שלהם. הם חלמו על עליו, הם הגו אותו, הם הרו אותו. זה היה הגרעין הראשון.

נוסף לזה, היות ובאותן השנים, 60, 61, 62 העליה לא היתה גדולה, לא היו גלים של עליה, לא היה עלינו לחץ של עליה כמו בשנות ה-50, למשל, או חלק משנות ה-60. היות ולא היה עלינו לחץ של עליה, אמרנו: במה אנחנו יכולים למשוך אנשים למקום כזה? לקחת עולים סתם על אוטובוסים ולזרוק אותם על האדמה, כמו שעשו פעם - לא היו עולים. אוכלוסיה ישראלית ותיקה, אמרנו, נוכל למשוך רק סוג כזה של אוכלוסיה שיראו במקום אתגר, אמנם מקום שבשנים ראשונות יצטרכו לעבוד בו קשה מאד, אבל שיש לו עתיד. ואז הבינונו שאנחנו יכולים למשוך סוג אוכלוסיה, - קודם-כל שאפשר להסביר לו, לתאר לו, שידמיינו לעצמם עתיד. אם יראו לו מפה ויגידו לו: תראה, היום אין שום

לובה אליאב (המשך)

דבר. רק קוצים וסלעים ואין כלום. ואתה תצטרך שנה, שנתיים, שלוש, ארבע, חמש לשבת עם הראשונים באיזה בית. נשתדל שהבית יהיה לא רע, אבל לא יותר מזה. אבל תראה את התכניות. נסכול כביש לים-המלח, נקים מפעלים כימיים בנחל צפע, יהיה קשר תיירות, פה יהיו בתי-מלון, פה יהיו בתי-מלאכה. אז איש שכא מבין אומר: מה אתם מבבלכים את הראש? אני רואה שם, הכל שממה. אבל איש שמבין, עם רמת אינטלקט טובה, אומר: בסדר, אני אקשור את הגורל שלי למקום הזה. באופן טבעי האלמנט הראשון שבא היה אלמנט של בני קיבוצים ועוזבי קיבוצים, בני מושבים ועוזבי מושבים, משוחררי צבא, קצת אנשים מצבא-קבע, קצת אנשים מים-המלח, שידעו שפעם יהיה כביש ויהיה להם יותר נוח להגיע. ומספר לא קטן של מהנדסים ומתכננים והנדסאים שהיו קשורים עם הקמת העיר. בסך-הכל, רצינו שיהיה גרעין של 200-300 משפחות, אלה הראשונות, שהושבנו אותם בקבוצת ראשונים, שעליו אפשר יהיה אחר-כך להביא אלמנטים נוספים, גם עולים אם יהיו.

אנחנו ידענו מהנסיון שלנו, שהצלחתה או אי-הצלחתה של עיר חדשה או מושב חדש תלוי מאד-מאד בגרעין הראשון. אם יש גרעין נושא ראשון טוב, אז עליו אפשר להעמיס אחר-כך, אחרי שהוא מתאקלם ונקלט, להעמיס אחר-כך מסה הרבה יותר גדולה של מתיישבים, גם בלי מוטיבציות גדולות. אם יש גרעין עם מוטיבציה גבוהה ועם כח אינטגראטיבי טוב. לזה התכוונו וזה עשינו. מסתבר שזו היתה דרך נכונה. זאת אומרת, הגרעין הראשון היה מובחר, אנשים עם מוטיבציה גבוהה והבנה מה עושים. לא סתם שעושים להם, אלא שהם עושים יחד עם האחרים. וחשוב מאד שכין הגרעין הראשון היו גם כמה וכמה אנשים שהם היו ממש, כפי שאמרתי, מהגרעין הראשון, עוד מהעובר.

לובה אליאב (המשך)

בצורה כזאת העיר נבנתה בצורה אורגנית, עם רבדים-רבדים שהתווספו על הגרעין הקשה הזה, כמו ברית אורגנית. כך שכאשר הגיעה התקופה שבאה עליה יותר גדולה, למשל, העליה מברית-המועצות והעליה מגרוזיה, כבר היה יותר קל לקלוט אותם, מפני שהיה גרעין מוצק במקום.

אני הייתי שם עד סוף '62, כאשר אותן 200-300 משפחות ראשונות הגיעו לשכונת ראשונים. ליוויתי את המקום מכל מיני תפקידים אחרים עוד הרבה שנים. ואני חושב שזאת היתה שיטה נכונה ומוצלחת, והספור של ערד הוא ההוכחה הכי טובה שזאת היא דרך טובה: לבנות גרעין מוצק, טוב, מובחר ועליו להוסיף אחר-כך נדבכים נוספים. זהו.

ש. מה היו הקריטריונים לבחירת האנשים?

ת. הקריטריונים היו שאנשים יידעו לאן הם הולכים, תהיה להם מוטיבציה והבנה למקום. יראו להם והם יבינו ויאמינו בתכניות ארוכות-הטווח של המקום. וממילא אנשים כאלה היו יוצאי-צבא, משוחררי-צבא, בעלי מקצועות משוחררי-צבא, אנשים שהיו בתנועה, בהתיישבות העובדת - או בקיבוצים או במושבים ובעלי מקצוע מערים אחרות, יותר מבוססות, ממרכז הארץ, שהאמינו שבעיר הזאת יקומו ענפים שהם יוכלו להשתלב. גם תעשייה, גם כימיה, גם מלונאות, גם נופש וכו'. זאת אומרת, אנשים שידעו מה הם רוצים במקום. לא שיגידו להם בדיוק, לכל אחד, אלא שהוא בעצמו תהיה לו אינציאטיבה מעצמו והוא יוכל להשתלב בתוך התכנון. זהו. אלה היו הקריטריונים.

ש. אבל היו משפחות שאתם דחיתם, נכון? היתה איזושהי ועדת

לובה אליאב (המשך)

ראיונות.

ת. בוודאי, בוודאי. זו לא היתה ועדה. ליד הצוות שלי היו כמה אנשים שתפקידם היה לראיין מועמדים. אני לא חושב שדחו אנשים רבים. לא בתקופה שאני הייתי. אנחנו פרסמנו מודעות. את צריכה להבין, שאנשים שלא היתה להם מוטיבציה לא באו בכלל למקום כזה. היה צריך שעות על שעות לנסוע שם בדרכי עפר. כשאנשים באו למקום הם רצו כמה צריפים ומדבר, ולא ירק ולא צל ולא עשב ולא בית ולא כלום. כך שאנשים שבאו למקום כבר באו מראש עם מוטיבציה גבוהה. אני לא חושב שדחינו הרבה. אני חושב שפשוט הבדידות של המקום והמרחק שלו וחוסר הכבישים וחוסר הטלפונים והכל, הם היו האלמנט שיצר את הסלקציה. את מבינה? והצורך להאמין בתכניות לעתיד רחוק. אדם ממוצע, תקחי אותו, תתפסי ברחוב אדם ממוצע, סתם, ותגידי לו: בוא, אני רוצה לבנות לך בין מצפה-רמון לאילת, פה תהיה עיר נהדרת. הוא יגיד: אל תבלבלי לי את הראש. תהיה עיר? אני אבוא ואראה. זה אדם ממוצע. אנשים שיש להם מוטיבציה יותר גבוהה ואתגר ואמונה, הם יבואו גם למקום כזה ויגידו: טוב, בסדר, אני מאמין לך. אבל תראה לי תכניות. מה אתה רוצה לעשות כאן בעוד 10 שנים. אם אני אבוא ואגיד לו, כמו שבאנו בערד, נעשה פה כביש, נעשה פה תעשיה מודרנית, פה תהיה תעשיה כימית, פה יהיו בתי-מלון, פה תהיה בריכת-שחיה, פה יהיה מרכז מסחרי - אנשים מאמינים ואז הם באים.

ש. לפי מה שאני הבנתי, בזמן של יצחק פונדק כבר היה איזשהו קונפליקט, שאנשים לא האמינו למה שהבטיחו להם.

ת. הוא בא אחרי. הוא בא במקומי. אבל 200-300 האנשים הראשונים, שהתקבלו עוד כשאני הייתי, אולי היו מקרים

לובה אליאב (המשך)

בודדים של דחיה. אבל זה לא היה הרוב. הרוב הגדול, אנשים באו
בהחלט מרצונם הטוב והם עמדו בקריטריונים האלה.

(סוף הראיון)

פ ר ו ט ו ק ו ל

מראיון עם זוהר גנדל, סגן מנהל חבל ערד

בשנים 1962 עד תחילת 1965

זוהר גנדל:

אני הייתי סגן מנהל החבל בנושא הקליטה. זה היה בשנים 62 עד תחילת 65. אני הגעתי עם הצוות של פונדק. פונדק החליף את לובה אליאב. לובה אליאב היה מנהל החבל. המנהל הראשון היה לובה אליאב, והסגן שלו היה לוי ארגוב (?). אני באתי בינואר 62, אני חושב. אני הגעתי עם פונדק לערד. אני כבר לא זוכר את התאריך. זה היה כבר הצוות השני. הוא פנה אלי, הציע לי להיות סגנו. אני קבלתי את ההצעה בשמחה רבה. באתי יחד עם פונדק. אנחנו באנו אז כבר היו תכניות. התכניות הבסיסיות של ערד היו בעצם, הותוו כבר על-ידי הצוות של לובה. אנחנו בעצם, אני לפחות ראיתי את תפקידי בענין הזה, זאת אומרת, היה לי בסיס מסויים שקבע הצוות של לובה מבחינת הקליטה. כשאנחנו באנו, פונדק ואני, מבחינת הקליטה היו הרבה בעיות די קשות. כלומר, המקום לא היה מוכן עדיין לקליטה, - מבחינת הדיור, מבחינת התנאים. לא היה. השכונה הראשונה, מה שנקרא שכונת ראשונים. היו המון בעיות עם הענין הזה. היא לא היתה מוכנה לקליטה.

בעצם, פונדק לחץ לקלוט למרות התנאים האלה. לקלוט מה שיותר מהר. ואני אז חשבתי קצת אחרת. חשבתי שצריך קודם להכין את השכונה היטב, עם כל הפיתוח שלה, עם הכל, ולקלוט את האנשים. כי דברנו כל-כך הרבה על ערד שהיא שונה מערים אחרות, אמרתי: ובסופו-של-דבר להביא את האנשים למציאות שהיא דומה בערים אחרות, יש סתירה עצומה בענין הזה. אבל במבט לאחור אני

זוהר גנדל (המשך)

חושב שפונדק צדק. כי אחרת הענין הזה היה יכול להימשך הרבה זמן. אני חושב שאנחנו באוקטובר '62, אני חושב שהבאנו את המשפחות הראשונות. והקליטה של המשפחות הראשונות - נדמה לי, נדמה לי שדברנו אז על איזה (30?) 72 משפחות ראשונות. המשפחות הראשונות כללו קודם-כל את הצוות. כי היה שם צוות הקמה. וזה שונה מערי פיתוח אחרות. היה צוות הקמה. מהנדסים, אדריכלים, אנשי מינהל, כמוני למשל. גרנו במחנה הקדמי. מדצמבר '60 עד העליה הראשונה שהיתה באוקטובר '62, אם אינני טועה, גרנו במחנה הקדמי לבד, בלי הנשים, בלי המשפחות. היינו באים ביום ראשון, נוסעים ביום חמישי. מתכננים במקום, דנים במקום, עובדים במקום. הכל היינו עושים במקום. היתה בזה גם כוונה מסויימת. טוב, לובה הוא שנתן את הבסיס לענין. לובה טען, שלא יתכן שיתכננו מתל-אביב עיר כמו בערד. כדי לתכנן את ערד צריך לחיות בערד. גם המהנדסים, גם האדריכלים. זאת היתה תפישה שונה ממה שהיה מקובל עד אז במשרד הבינוי והשכון.

ש. רק מבחינה זאת היה שוני?

ת. לא רק מבחינה זאת, אבל זה היה השוני המהותי, בכך שהוא דרש מהצוות לגור במקום. אז היו חמישה ימים בשבוע כל האדריכלים, כולם גרים במקום, אנשי הצוות. זה היה צוות מיוחד לצורך ערד. אם אנחנו מדברים על שוני, מה שלובה התווה מבחינה זאת או קבע מבחינה זו, דב שונה. הוא ניסה לבסס את התעסוקה בערד על חמרי גלם מקומיים. כלומר, הוא לא רצה תעשיה מיובאת. הוא רצה ליצור תעשיה מקומית, מבוססת על חומרי הגלם המקומיים. והוא עשה סקרים בנושא הזה. למשל, השיש. שיש ערד. הוא רצה להקים תעשיה של שיש ערד. ענין הגז - תלו בו הרבה תקוות אז. כלומר, הכוונה היתה למצוא חמרי-גלם - דשנים. "רותם דשנים".

זוהר גנדל (המשך)

היתה כוונה לבסס את התעשייה בעיקר על חומרי גלם שיימצאו במקום. בזה היה גם-כן שוני.

השוני השלישי היה מבחינת האוכלוסיה. סלקציה באוכלוסיה. כלומר, בפירוש הוא דיבר על זה. בחירת האוכלוסיה. זאת אומרת, כדי ליצור בסיס חברתי חזק עליו תיבנה העיר בעתיד. כדי ליצור את הבסיס החברתי הזה, הוא טען שיש צורך לברור את האוכלוסיה, לבחור אותה, לקחת את הטובים.

אלה הם שלושת העקרונות שעליהם מבחינה זאת הוא ביסס את העיר, שהם שונים ממה שהיה מקובל עד אז בערי פיתוח. ובעצם, אנחנו אימצנו, רשמית או לא רשמית (לא משנה), את שלושת העקרונות האלה והמשכנו מבחינה זאת. הצוות השני, הצוות של פונדק. זאת אומרת, מבחינה זאת נשאר כל הצוות; מי שהתחלף זה רק היה פונדק ואני כסגנו. המשכנו, אימצנו את המדיניות הזו והמשכנו בה.

מה שקשור לקליטה עצמה. עוד נקודה אחת. כשאנחנו באנו, ערד היה לה פרסום יוצא-מן-הכלל. שוב, אני חושב שזו היתה עבודה יפה של לובה. אנחנו עוד קטפנו את הפרי, אין ספק, בכל השטחים - קטפנו את הפרי של העצים שנטע לובה. את הפרי אנחנו קטפנו.

ש. אנחנו דברנו עם מהנדס העיר. הוא ספר לנו איך הוא בא. הוא פשוט ראה מודעה בעתון וזה מאד משך אותו, עיר כלב המדבר. הפרסום של זה. זה בדיוק מה שאתה אומר.

ת. זהו. מבחינת יחסי ציבור הוא עשה לעיר הזאת יחסי ציבור

זוהר גנדל (המשך)

- הוא מומחה לזה. זה אצלו בנשמה. זה אצלנו בדם. והוא ידע לצאת עם כל התכניות החדשניות שלו, של עיר מתוכננת בנגב, של עיר שתיקח בחשבון מבחינת התכנון את כל הנתונים המקומיים, אקלים וסופות חול, של עיר חדשה ושל עיר שתהיה מבחינה חברתית חזקה וישראלים בעיקר. זאת אומרת, הוא נתן לה דימוי נהדר. הוא בעצם יצר במשך תקופה די ארוכה, באופן שיטתי ומודע, יחסי ציבור ופרסם את הנושא הזה של ערד ויצר דימוי ובקוש עצום לעיר הזאת. ועל רקע זה, כאשר אנחנו החלטנו שהקליטה הראשונה תהיה באוקטובר '63, ברגע שפרסמנו את המודעות מה שאנחנו צריכים, לא היתה לנו בעיה. באו המונים להתעניין בפרסומים שלנו. המונים.

ברגע שההיענות היתה גדולה כל-כך, אז היתה לנו גם אפשרות לבחור לא רק על-פי קריטריונים של רמה או סטאטוס חברתי או מקצוע, אלא יכולנו גם לבנות לעצמנו, להתייחס לקריטריונים חשובים אחרים בקליטה, כמו גן, בית-ספר. קחי בחשבון שאנחנו התחלנו שם מא'. כלום לא היה. טאבולה-ראזה.

ש. אבל בוא נגיד שבאה משפחה, אז מה הקריטריונים שאתם הצבתם?

ת. קודם-כל, אני רוצה להגיד, במידה מסויימת, להערכתך, כל העניין הזה של הסלקציה של הראשונים בערד מבחינה חברתית, היא אגדה במידה מסויימת. זה לא כל-כך נכון. דברנו על זה הרבה, ובמעשה זה לא היה בדיוק ככה. מה זאת אומרת, סלקציה? תראי, בדיקות גרפולוגיות לא עשינו, בדיקות פסיכוטכניות לא עשינו. מה היתה הסלקציה? - הסלקציה היתה, התרשמות שלי ושל תמי שעבדה אתי בקליטה ועוד מישהו. זאת אומרת, פגשנו את המשפחות יותר מפעם אחת, התרשמנו. זה כן.

זוהר גנדל (המשך)

ש. מה שאלתם אותם?

ת. היו לנו שאלונים מסויימים, ששם היו מלוא הפרטים. והיה ראיון רגיל עם המשפחה: כמה אתה רוצה לבוא לערד? מה עשית? איפה היית? מה למדת? זה מה שאני אומר לך. רצינו להכיר את המשפחה ואת האדם שאנחנו באים אתו בקשר. אבל הענין הזה של הסלקציה הוא נורא מוגזם, כי זו לא היתה סלקציה מדעית, שיטתית. זו היתה סלקציה של נתונים מסויימים. תיכף אעמוד עליהם, נכון. אבל מבחינה אישית ורמה והתרשמות כללית מהמשפחה, זו רק היתה התרשמות.

אם אני היום רואה מושבים, שאנחנו בודקים אנשים בבדיקה גרפולוגית ומחליטים שמהו לא בסדר וגמרנו, שלום, - זה לא היה ככה. זה היה מוגזם, הענין של הסלקציה. הוא לא היה. יכולה גם היתה משפחת לא סימפטית - - - לפני איזה רגע ישב פה יהודי שהוא משוחרר מבית-סוהר. הוא עושה רושם מצויין. אם אני לא הייתי יודע שהוא משוחרר מבית-סוהר, אז הוא היה נכנס לערד. מה יש? אם הוא היה עונה על קריטריונים אחרים. אני רוצה להבליט את הענין הזה, שהענין הזה של הסלקציה הוא היה הרבה יותר כזה, שהרבה יותר דברו על זה מאשר עשו את זה במעשה. שיהיה ברור. וזאת מעצם העובדה שלא היה לנו שום מכשיר מדעי לבדוק את זה, אלא באמת מתוך התרשמות כללית.

יכול להיות ששנינו, גם תמי וגם אני, ובעיקר אני בתוקף היותי בתפקיד מעליה, הייתי מאשר. עד כמה שאני זוכר, לא היתה יושבת ועדה וקובעת, אלה ואלה, לא אלה ואלה. בעצם, מה שאנחנו סגרנו זה היה. אז יכול להיות שגם אני וגם תמי שנינו קלענו בול, ומי שבא... כי בסופו-של-דבר זה באמת קרה. הבסיס החברתי

זוהר גנדל (המשך)

בערד היה בסיס איתן. זה כן. זה נכון. זו עובדה. איך אומרים? גם פאקט זו עובדה. זה מה שקרה. אבל באופן מעשי, יכול להיות שבאמת, גם אני וגם תמי הצלחנו להתרשם דוקא מהטובים ולא מהרעים. אבל בסופו-של-דבר, מה שאני רוצה רק להבליט פה, שכל הספור של הסלקציה וסלקציה, חושבים מי יודע מה היתה הסלקציה. לא נכון. לא עבדה ועדה ולא היה צריך לעבור שבעה מדורי גיהנום. זה לא נכון. היה מיפגש היה אחד בתל-אביב. היה מיפגש אחד במקום. היו עוד שניים-שלושה מיפגשים. אבל לא יותר מזה.

מה היו הקריטריונים הבסיסיים שלנו לקליטת אותן המשפחות, שבסופו-של-דבר הן גם מבחינה חברתית היוו בהחלט בסיס חיובי במקום. אין ספק. בסיס חיובי מאד אפילו. למרות שכל מיני אלמנטים, גם שליליים, הסתננו בתוך העסק הזה. זה הרי לא יכול להיות אחרת. הקריטריון הבסיסי היה אצלנו: תעסוקה. קודם-ככל, נושא התעסוקה, אם יש לו עבודה מתאימה במקום. ומבחינה זו המשפחות הראשונות בעיקר היו אלה שעבדו בים-המלח. החברה האמריקאית בנתה אז סכרים בים-המלח. היינו צריכים אז מפעילי ציוד מכאני הנדסי. רוב המשפחות הראשונות היו מאלה. זאת אומרת, מי שהיה בעל-מקצוע בתחום הזה, מפעיל כלי - טרקטור או דברים כאלה, מפעילי ציוד מכאני הנדסי, זה היה קריטריון ראשון. היו לנו קריטריונים נוספים. תעסוקה, כפי שאמרנו, היתה במקום. קבלנים, אינסטלטורים, בנאים, עבודות בנין בעיקר שהיו צריכים במקום יותר מעבודה אחרת. כלומר, השלב הראשון של התעסוקות, ה-76 משפחות הראשונות (אם אני לא טועה זה היה 76) שהבאנו, זה היה קודם-ככל נושא התעסוקה, שהיה קיים במקום. כמובן, היו שירותים פה ושם. גם קצת שירותים. אבל בעיקר התבססנו על תעסוקה קיימת במקום, שהיא היתה, הייתי אומרת, באופן בסיסי, ומבחינה זאת חלק מאד קובע מהתעסוקה במקום - זה

זוהר גינדל (המשך)

היה בתחום של ים-המלח, עבודות ים-המלח, בבניית הסכרים ועבודות מקומיות במקום. עבודות שקשורות בבנין. וכמובן, גורם שלישי זה השרותים.

היה לנו קושי עצום בנושא הזה של העבודות בים-המלח. היו בעיות עצומות. מדוע? משום שכרגיל במדינת-ישראל, אמנם שם הכל היה מתוכנן והכל היה טוב ויפה, גם-כן במידה מסויימת במרכאות - אולי בהשוואה למקומות אחרים פחות, - אבל גם פה היה חסר תכנון. התכנון לא תמיד הלך עם הביצוע.

קרה שהתעכבה בניית הכביש מערד לים-המלח. והאנשים הראשונים שבאו, המשפחות הראשונות שבאו נסעו בכביש הזה - קשה לי לתאר לך את זה היום מה זה אמר. אנחנו בפעם הראשונות כשראינו אותם חוזרים מהעבודה נבהלנו. זה היה כל-כך הרבה אבק וכל-כך הרבה טינופת. והם נסעו בטנדרים. והכל היה נכנס להם. הם היו באים עם מסיכות על האף ועל הפה עד פה, עם מטפחות. זה היה דבר נוראי. היה דבר נוראי. ועל רקע זה היו מתיחויות די חזקות בינינו, בין הצוות, ובין האנשים האלה. ובעיקר סבל מזה פונדק, כי הוא היה גם המנהל והוא גם היה האיש שדחף מהר-מהר.

אבל אני רוצה להגיד לך שהיו ימים, שאני חששתי שזה הולך לפיצוץ כל הענין הזה. זה היה חלק נכבד מהאוכלוסיה, שהיה צריך לנסוע יום-יום, הלוך וחזור בדרך-לא-דרך, בתנאים קשים. באמת, קשה לתאר. אני היום לא מבין איך הם החזיקו מעמד ולא עזבו. אני לא יודע. תשאלו אותי איך הם עמדו בזה, אני לא יודע. באמת לא יודע.

מבחינה זאת, כאשר הכביש נסלל היתה הקלה גדולה מאד.

זוהר גנדל (המשך)

אבל השלב הראשון של האכלוס היה קשור בעבודות האלה. וכפי שאמרתי, שירותים. מאחר וההיענות היתה גדולה מאד, אזי יכולנו לברור לנו גם את בעלי-המקצוע, אבל לקחת, למשל, משפחות עם ילדים בגילים מסויימים כדי לבנות גן, עם ילדים מסויימים כדי לבנות כיתה א', ב', ג'. זאת אומרת, הצלחנו מבחינה זו, בגלל ההיצע הגדול, לסווג ככה או לשלב את המקצוע עם רמה מסויימת ועם נתונים שעזבו לנו לבסס את החינוך ואת כל מערכת הקיום הראשונה, כי היה קשה מאד להתחיל עם 76 משפחות ולקיים את כל השירותים. זה היה קשה מאד. אבל הצלחנו איכשהו לבסס מבחינה זאת ולברור מתוך היצע גדול מאד את הנתונים הבסיסיים האלה של תעסוקה נכונה, של מספר ילדים מתאים, ליצור ולבנות את הגן ואת בית-הספר ושל רמה חברתית, כולל נתונים לגבי האשה - אחות, מורה. הבעל עובד בים-המלח והאשה מורה. זאת אומרת, היתה לנו אפשרות להיערך חברתית. זה גם-כן אחד הדברים החשובים שקבעו את הצלחתה של ערד, שמהרגע הראשון, בגלל ההיצע הגדול, הצלחנו להיערך כך שיכולנו ליצור את כל השירותים במקום. כי בשלב הראשון עדיין הכביש לא היה קיים גם לתל-שוקת, לא רק הכביש האחר. והיינו תלויים המון בעצמנו. לא היינו יכולים לשלוח ילדים לנסוע כלמוד בבאר-שבע. זאת אומרת, מבחינה זו ההצלחה היתה גדולה. עבדנו עבודת נמלים בענין הזה. ממש בנינו תשבץ. אבל הצלחנו לעשות את הענין הזה.

הערה נוספת, חשובה מאד בענין הזה, זה שהיתה פניה גדולה מאד של קיבוצניקים. לגביהם זה היה דבר חשוב מאד, ערד. מדוע? משום שלעזוב קיבוץ במדינת-ישראל זה מין פגיעה במצפון של האיש, של המשפחה. ערד נתנה פתרון לפגיעה המצפונית הזאת למשפחות רבות. הנה, עזבנו את הקיבוץ אבל באנו למקום חדש, חלוצי, קשה. את מבינה? מבחינה זאת היתה היענות גדולה מאד של

זוהר גנדל (המשך)

חברי קיבוץ, של עוזבי קיבוצים שבאו לפה גם למצוא פתרון למועקה המצפונית שהיתה להם בקשר לזה למה הם עזבו את הקיבוץ. פה זה נתן להם פתרון עצום. וזה היה חומר מצויין. חומר שהיה גם בנוי יותר לעמוד בקשיים מן הסוג הזה של נסיעה יום-יום לים-המלח וחזרה. כי זה באמת היה ממש קשה.

הגל השני של המשפחות מבחינת התעסוקה כבר היה קשור בעבודות בים-המלח. כלומר, במפעל עצמו. לא בחברה האמריקאית. אז חלק מהחברה האלה גמרו את העבודות של הסכרים ושובצו במפעלי ים-המלח, ואחר-כך התחלנו להביא עובדים או משפחות שמקור התעסוקה הראשונה הגדול היה במפעלי ים-המלח עצמם. גם במינהל, גם בייצור. רק בשלבים יותר מאוחרים התחיל עניין המלונאות. אבל השלב השני היה בעיקר באמת בנוי על התעסוקה במפעלי ים-המלח. אחר-כך התפתחו בערך (זה כבר בשלבים יותר מאוחרים) כל הנושא הזה של תשלובת ערד והדברים האלה. זה כבר היה בשלבים יותר מאוחרים.

מבחינת הקליטה אני מוכרח לציין עוד משהו. אנחנו ידענו דבר אחד, נקודה אחת שמאד העסיקה אותנו. אנחנו ידענו, באים לערד ישראלים. ובאמת, לגבי הסלקציה, זה באמת יצא בלי ש... מבחינה זאת, קריטריון נוסף זה היה ישראלים. אנחנו לא קלטנו שום עולה חדש. לא באו. תראי, אם היו באים, אני לא יודע מה זה בכלל לא היה, בגלל התנאים הקיימים במקום, בגלל הצורה הזאת, בגלל הכבישים שלא היו. זה בכלל לא היה ריאלי לגבי עולים חדשים בשלב זה. גם לא היה לחץ של עליה. זו האמת, לא היה לחץ של עליה. זמי שבא, לא יכולת להגיד לזו: לך לערד. הוא רצה ללכת לתל-אביב. אבל גם לא היה לחץ של עליה. גם התנאים לא התאימו לעולים חדשים. זה הרי לא יכול היה להיות. זה לא היה

זוהר גינדל (המשך)

מקום שהיה יכול למשוך. בשלב ראשון זה המון קשים, זה המון בעיות ואתה באיזשהו מקום היית חייב להיות מחוסן במידה מסויימת לגבי הדברים האלה, מכיר אותם, יודע אותם, אני חושב, אחד הדברים שקלטנו אחוז גדול של קיבוצניקים, זה גם-כן אחת מסיבות ההצלחה. החדשים הראשונים היו קשים מאד. מים לא היו וגז לא היה. זה לא היה כל-כך מתוכנן כמו שאנחנו היינו מסבירים על המפות. הגז, למשל. גז מקומי. עד שזה בכלל הסתדר. כל משפחה הייתה בטוחה שהיא באה ויש גז מקומי. זה לא הסתדר. היו תנאים די קשים בהתחלה, שיהיה ברור. למשפחות הראשונות היה קשה. אבל הן האמינו, כולם האמינו.

אני רוצה להגיד כך שהתחושה הזאת של להיות ראשונים זה משתלב. זה גם-כן היה דחף גדול למשפחות רבות לבוא לערד. לא רק החלוציות. רק הצד המטריאליסטי בענין. אנחנו נהיה ראשונים. מזה לא נפסיד. נרוויח. כן, בהחלט. זה היה בהחלט שיקול של חלק גדול מהמשפחות. להיות ראשון, כשים רגל ראשון. לא נפסיד. בהחלט, לטווח ארוך זו השקעה טובה. אבל בסך-הכל באו באמת, - וכשאני מסתכל רגע אחורה, ובאמת באו משפחות טובות. היה היצע גדול מאד.

עם נחזור לענין הזה של השירותים. ידענו שבאים ישראלים. ולישראלים אתה חייב לתת שירותים טובים. ואני חושב שאחת ההצלחות הגדולות שלנו - ואני בזה גאה, באמת, כי אני השקעתי בזה המון זמן. קודם-כל מבחינת בתי-ספר, מורות - תמיד מצאנו מורות טובות, גננות טובות. וזה התחיל אצלנו וזו מסורת שאחר-כך התפתחה. גם הבחירה אחר-כך של המורות היתה רצינית יותר. גננות. היו לנו גננות טובות. היו לנו מורות טובות. אנחנו שמנו-לב במיוחד גם לגבי החנויות. חנויות שתהיינה ברמה.

זוהר גנדל (המשך)

כמשל, החלטנו על מספרה מהרגע הראשון לגברים ולנשים. מהיום הראשון של ערד היתה שם מספרה לגברים ולנשים. את יודעת כמה שזה היה חשוב? שאשה שעזבה את רמת-גן או את תל-אביב או אפילו קיבוץ כלשהו, יכלה גם בערד מלכתחילה, מהתחלה לגשת, להסתרק ולהסתפר אצל ספר מקצועי. את יודעת כמה שזה היה חשוב? אז כדי לבחור את זה אנחנו רצנו... אמרתי לך, היות שפרסמנו היו הרבה פניות. אז רצנו בכל הארץ לחפש. ביקרתי אצל ספרים בכמה מקומות. כשהתרשמתי וראיתי מספרה רצינית, יפה - בחרנו את זה. איטליז, בעל חנות מכלת, חנות כלבו וכל השירותים האלה - הצלחנו. בדרנו הרבה. היו לנו די הרבה פניות של מעוניינים. ועל זה הקפדנו באמת להביא את הבעלי-מקצוע הטובים. זה היה נורא חשוב להצלחתה של החברה בערד. אני רואה בזה באמת אחד הגורמים והסיבות להצלחה של הקליטה בערד.

טוב, זהו. אם יש לך שאלות, אני מוכן לענות.

ש. היו הרבה משפחות שרצו להיקלט בערד ודחיתם אותן?

ת. אנחנו דחינו הרבה משפחות, אבל הדחיה אף-פעם לא היתה "אתה לא בסדר" או "אתה זה וזה". אין דירות. זה היה הפתרון שלנו. אין דירות. או אתה לא בעל המקצוע המתאים. בשלב יותר מאוחר תבוא להתעניין. את מבינה? זה היה הפתרון שלנו.

ש. באמת היתה בעיה של דיור?

ת. בוודאי. את יודעת כמה קופצים היו על 76 הדירות הראשונות? השלב הראשון, השכונה הראשונה היתה 150 וכמה דירות, שכולם היו אזבסטונים, שניתנו לנו בשכירות. הם

זוהר גנדל (המשך)

עדיין קיימים. השכונה שנקראת היום שכונת הראשונים. שם גרנו. גרנו שם שנתיים, שנתיים-וחצי. עד שהתחילו לבנות ולעבור לדירות ולעבור לוויילות הראשונות זה היה כ-3 שנים שגרנו בשכונה הזאת, ורק אחרי 3 שנים - - -

ערך בעצם התחילה להתפתח ברגע שהתחילה לקלוט ישראלים נוספים וגם עולים. אבל זה כבר שלב, ברגע שהבתים נגמרו, הבניינים נגמרו התחילו לבוא גם קצת עולים וישראלים נוספים. זה כבר היה שלב שאני לא מכיר אותו. זה כבר היה אחרי. אבל ה-3 שנים הראשונות בעצם גרנו ככה, והיו כאלה שגם יותר שגרו באזבסטונים האלה.

ש. העובדה שהיו לכם דירות בגודל מסויים השפיעה על גודל המשפחה שאתם קבלתם?

ת. היו שני סוגי דירות. היה סוג אחד של דירה בת 33 מ"ר וסוג אחד של 45 מ"ר. נדמה לי, אם אני לא טועה. משהו כזה. היו דירות גדולות יותר וקטנות יותר. אני חושב שהגדולות היו 45-50 מ"ר. לא יותר. אז למשפחות מרובות ילדים, בנות 2-3 ילדים נתנו את הדירות הגדולות. לזוגות צעירים ולמשפחות עם ילד אחד נתנו את הדירות הקטנות.

ש. לא קבלתם משפחות עם יותר משלושה ילדים?

ת. קבלנו גם עם יותר. מעטות היו גם עם יותר ילדים. מעטות. אבל בדרך-כלל אני לא חושב שהיו יותר משלושה-ארבעה ילדים. אז כמובן, לאלה נתנו את הדירות הגדולות. אני בעצמי הגעתי עם שני ילדים. אני לא יודע איך להסביר את זה.

זוהר גנדל (המשך)

ידענו שזה לא דיור הקבע שלנו, אבל כמעט ולא היו בכלל בעיות על רקע כזה. קודם-כך, חלוקת הדירות היתה צודקת. לא היו עיוותים בענין הזה. ושנית, אנשים ידעו שזו התחלה. אנשים ידעו שזה ארעי. ידעו את כל התכניות של ערד. שהן היו אז גרנדיוזיות ממדרגה ראשונה. גם-כן, שאלה. אם תנסו לבדוק מה התבצע מהתכניות של ערד - נו... אז נדמה לי שתמצאו שאחוז קטן... זאת אומרת, אחוז גדול לא התבצע. אם תקחו את התיאוריות של הצוות, מה מספר התושבים שהיה צריך להיות היום, בשנת '81 בערד, אז תראו שאנחנו רחוקים מאד מזה. אבל יחד עם זה, היו תכניות ולתושבים היתה בהתחלה אמינות מלאה בכל התכניות. היתה אמינות מלאה, ממש הזדהות של התושבים החדשים מה הולך לקרות בערד. וזה גם-כן היה חשוב מבחינת הגיבוש החברתי. כי האמינו בנו. האמינו בתכניות, האמינו בצוות בהתחלה. באמת אחר-כך, כשהתברר, בשלב יותר מאוחר, כאשר החלה ההתנגשות בין התושבים (אני לא יודע אם תגיעי לזה או הגעת לזה), משום שהאמונה של התושבים והאמינות שלהם היתה כל-כך חזקה, כשהתחיל הקונפליקט הוא היה קיצוני ממדרגה ראשונה. היה קונפליקט. אני לא יודע אם הגעת אליו. היה קונפליקט גדול בין התושבים ובין פונדק, בשלב יותר מאוחר, לקראת הפיכת המקום למועצה המקומית. אז אני כבר הייתי עם רגל-וחצי בחוץ. היה קונפליקט חזק מאד בין התושבים ובין פונדק.

הקונפליקט הגיע לקיצוניות גבוהה. אני חושב שהקיצוניות הזו נבעה מזה שהתנפצו אמונות של התושבים בתכניות ובמה שקורה. פתאם ראו שזה לא בדיוק ככה.

ש. ואיך זה נגמר?

ת. נגמר. המתיחות נשארה עד שפונדק עזב. עד שפונדק עזב

זוהר גנדל (המשך)

היתה מתיחות בערך מבחינה זאת של הקבוצה של ערד והמתנגדים שלו.

ש. היום משפחות שעזבו באותה תקופה?

ת. לא, לא. אולי בודדים-בודדים. כמעט ולא היתה עזיבה. לא היתה עזיבה במשך שנתיים-שלוש. כמעט ולא. אחרי 3 שנים התחילו קצת לעזוב. בשנתיים הראשונות, עד כמה שאני זוכר, מעט מאוד. אולי משפחה או שתיים. לא זכור לי. לא היתה עזיבה.

(סוף הראיון)

פ ר ו ט ו ק ו ל

מראיון עם תמה שוחט, רעיית ראש מועצת ערד היום

ומי שהיתה בשנות ה-60 בוועדת אכלוס

תמה שוחט:

אנסה לעשות את זה קצר, וזה גם מאד מסובך לפי-דעתי. אולי אתחיל בזה, שהקונצפציה של הקמת ערד היתה שונה מההקמה של ערי פיתוח אחרות. התקופה ההיסטורית היתה שונה. לא היה לחץ של עליה. היה מצב בטחוני רגוע פחות או יותר. היה איזה סוף של תקופה והתחלה של תקופה מבחינת ההיסטוריה של מדינת-ישראל. והיה מספיק זמן לאאכלס בלחץ אלא לחשוב על דרכי אכלוס אחרות. היה גם איזשהו פיד-בק, או לפחות מסקנות מהאכלוסים הקודמים, עם ההצלחות ועם הכשלונות שלהם. והיו כנראה יותר כשלונות מאשר ההצלחות.

הרעיון היה להקים עיר שהגרעין שלה הראשוני יהיה לא עולים חדשים, אלא תושבים ותיקים. צריך לזכור, שתושבים ותיקים במדינת-ישראל זה גם-כן אנשים שרובם היו פעם עולים חדשים. זה דבר שאנשים לא זוכרים אותו בדרך-כלל, ומבלבלים בין ילידי הארץ לבין תושבים ותיקים. זה לא אותו הדבר. זאת אומרת, להקים עיר שהגרעין שלה יהיה תושבים ותיקים, שיבואו מרצון. זאת אומרת, שיהיה להם איזשהו קומינטמנט למקום, לא ששלחו אותם ולא שבליט-ברירה הם הגיעו. ועל-סמך העובדה שהם ותיקים בארץ - - - זאת היתה התפישה. זאת אומרת, שהם יהיו אנשים שבאו מרצון, שיוכלו ליצור מסורת או ליצור דרכי עבודה ופעולה משותפות של קהילה שטוב לחיות בה. ועל הבסיס הזה אחר-כך כל מי שיבוא יוכל להיקלט ולהשתלב וכן-הלאה ולהתאים את עצמו אל הקהילה בעצם. לא

תמה שוחט (המשך)*

שהקהילה תהיה אמורפית וחסרת צורה.

במציאות הדבר התבטא בזה, שא' גם לא היו עולים שאפשר היה לשלוח אותם. היו פרסומים בעתונות. היו פניות לאנשים לבוא. היתה התחלה. מתוך ציור באמת של חלוציות. צריך לזכור שבמדינת-ישראל אתגר חלוצי תמיד היה דבר שקסם לכל מיני אנשים. ללכת אליו. לא להרבה, לא לכמות גדולה, לא לאחוזים גדולים. אבל תמיד היה משהו בחינוך של בני-נוער, של צעירים היה להיות חלוץ, לעשות משהו שעוד לא עשו, לעשות משהו חדש שגם תורם למדינה - היה דבר שמשך אנשים.

הקריטריונים לאכלוס היו הרצון, המקצוע שיתאים לאיזור או הנכונות, או לפחות הצהרה (זה לא נבדק לפני זה) של אנשים לעבוד במה שיהיה, במקורות התעסוקה הקיימים במקום. זה היו הנתונים הראשונים. אחר-כך, מתוך הידיעה שהשכונה הראשונה תהיה שכונת אזבסטונים, שהדירות הן קטנות, זאת אומרת, גודל הדירה הגדולה היה 48 מ"ר, דירה קטנה - 45 מ"ר, - הוכתבו קריטריונים ענייניים מיידיים. זאת אומרת, ברגע שהתחיל האכלוס עמדנו על זה שלא תהיינה משפחות מרובות ילדים מצד אחד. מצד שני, שאיל הילדים יוגבל לתנאים שיכולנו לספק להם. זאת אומרת, אם היו רק כתה א', ב' וג', לא לקחת משפחות ילדים גדולים יותר, בוגרים יותר, שצריכים ללמוד ולא יהיה להם איפה ללמוד.

יש גם להגיד בעצם, שהמשפחות ידעו בדיוק לאן הן באות, ואנשים לא היו מוכנים לסכן. זאת אומרת, זה היה הדדי. כלומר, אנחנו נביא את הילד ולא תהיה לו כתה ולא יהיה לו איפה ללמוד. זאת אומרת, העובדה שאנשים יכלו לבחור לאן ללכת, גם ידעו להעמיד דרישות וידעו לבדוק מה יש ומה אין להם שם, והאם לקחת

תמה שוחט (המשך)

את המשפחה או לא לקחת את המשפחה ובאיזה שלב. זה פחות או יותר היו נתוני הבדיקה, או מה שקוראים לזה סלקציה.

חשוב מאד לסגור ולדעת: יש מיתוס שנקרא הסלקציה לערד. זה מיתוס שאין כדוגמתו. הוא היה חשוב מאד בתהליך של הקמת העיר ב-5 עד 10 השנים הראשונות, כי קודם-כל זה עשה סלף-סלקשן לאנשים. הם ידעו שאולי הם לא יעברו ועדת קבלה, אז חלק מהאנשים לא הגיע בכלל. זה גם נתן את התבלין שזה לא דבר שמחלקים בחינם אלא שזה דבר שאתה צריך להתאמץ בשביל לקבל אותו. אבל זה נתן מוטיבציה לאנשים. זה גם נתן את ההבדל הבולט בין עיירת פיתוח סתם לבין עיירה מתוכננת.

לעיירות פיתוח לא היתה תדמית חיובית בחברה הישראלית באופן מיוחד. לעומת זאת, לערד מהתחלה היתה תדמית מאד חיובית. הסלקציה היה חלק מהמרכיבים, - לא מרכיב ראשי אבל חלק מהמרכיבים שעזרו לבניית התדמית החיובית. ושם טוב זה דבר מאד חשוב. זה אנחנו יודעים בכלכלה של היום.

ש. כיצד את היית מעורבת בכל התהליך הזה?

ת. אני עסקתי, אפשר להגיד במחלקה - בסך-הכל היו, אני יודעת כמה? 20 אנשי צוות או משהו כזה. אבל אני הייתי מזכירתו של הסגן האחראי לאכלוס ועסקתי בנושא הזה. גם בנושא של ראיון אנשים, גם בנושא של שיחה עם אנשים, גם בנושא של החלטה מי כן ומי לא וגם בנושא של ארגון החיים הקהילתיים, כאשר עברנו להתיישב. זאת אומרת, היתה תקופה ארוכה של שנה, שבה אנשים פנו אבל עוד לא היו דירות מוכנות.

תמה שוחט (המשך)

ש. עד כמה שאני קראתי, קודם התיישבו בשכונת הראשונים.

ת. הקונצפציה בכלל של ערד, לפני העניין של האכלוס, היתה שהעיר צריכה להיבנות מתוך המקום ולא מתוך משרדים של משרד השכון בתל-אביב. אני לא אספר לך את כל הספור מי היה אחראי בממשלה ואיך זה עבר משרד זה למשרד זה. זה לא מעניין כרגע. אבל בשלב מסויים, אחרי בערך שנה של תכנון, של מדידות, של סקרים גיאוגרפיים וגיאולוגיים ואקלימיים וקרקעיים ומה שאת רוצה, בנו מחנה קדמי וכל הצוות של המתכננים, של המהנדסים וטכנאים וארכיטקטים וכן-הלאה עבר לגור במחנה הקדמי. זה הגבעה, איפה שעכשיו המועצה נמצאת והבית-מלון. שם גרו חמישה ימים בשבוע ושם חיו כצוות ושם תכננו את העיר, את כל ההתפרסות ותכנון העיר והמיפוי. שם עבדו האנשים. משם, ברגע שעברו לגור, גם אנשים שרצו לדעת לאן הולכים, שלחו אותם לבקר שם. אני עוד לא הייתי שם. משמה ראו שהתכנון וכל זה לוקח הרבה יותר זמן ממה שצפו בהתחלה, ושחלק גדול מהתשתית יהיה מוכן לפני שיהיו מוכנים הבניינים, ואז בנו שכונת ראשונים. בנו את שכונת הצריפים. אלה צריפי האזבסט שאמרת. שהיא שכונה כאילו מחוץ לתכנון. כאילו שכונה זמנית. אם את מכירה את האכלוס בארץ, אז בכלל, בתי אזבסט וצריפונים כאלה זה שלב ראשון של אכלוס עולים חדשים, שאחר-כך הם בדרך-כלל נהרסים ונעלמים. מה שלא קרה בערד. זאת היתה שכונה ראשונה, שבשלב הסופי שכה היתה 170 דירות. לפני-כן היתה 70 ואחר-כך 130. לאט-לאט גדלה, מתוך הצורך שבכל-זאת היה לחץ של אנשים לבוא, ובתים מוכנים עוד לא היו. וכך קרה, שבעצם בהיסטוריה של מדינת-ישראל תושבים ותיקים גרו באזבסטונים והעולים החדשים כבר הגיעו לבתים מוכנים. זאת אומרת, מצב הפוך.

תמה שוחט (המשך)

הצוות הזה ישב תקופה מאד ארוכה לפני שהגיעו המתיישבים הראשונים. ישב במחנה הקדמי. ושם עסקנו בכל הנושא של אכלוס. זאת אומרת, של תכנון, של ראיון אנשים, של קבלת אנשים, של חשיבה על הצרכים החברתיים, של דאגה, של שמירה על קשר עם כל האנשים שכבר התחייבו לבוא לגור, אבל הבתים עוד לא היו מוכנים. ברגע שאנשים עברו לגור, מהתאריך בערך של נובמבר '62, התחילה הדאגה לחיים החברתיים ולחיים הקהילתיים במקום. זה חיי תרבות וועדות וועד תושבים ודאגה למה שצריך, אם זה דואר ואם זה שרות כביסה ואם זה קבלת תושבים חדשים ואם זה ערבי ששי וכל הדברים האלה. זה היה התפקיד שלי שם.

ש. אני הבנתי שהיה אחוז קבוע בהתחלה של ישראלים.

ת. לא. לא היה אחוז בכלל. היו גם עולים חדשים בתוך המתיישבים הראשונים, כל עוד הם לא נשלחו על-ידי הסוכנות מתוך אי-רצון, אלא כל עוד הם באו והביעו את רצונם להתיישב במקום. המאפיין היותר בולט היה, שהיו הרבה מאד עוזבי קיבוצים. אחוז גבוה. והיו כמובן יותר אשכנזים, אני חושבת, מאשר ספרדים באותה תקופה. אבל סך-הכל המאפיינים הבולטים היו: יוצאי קיבוצים, משפחות צעירות, מעט מאד אנשים מבוגרים, הרבה זוגות צעירים שזה היה להם התחלה טובה. האמת שאני זוכרת מעט מאד משפחות שדחינו. כמעט ולא. הרבה אנשים פנו מתוך סקרנות ולא התכוונו לממש בכלל את הפנייה שלהם. העניין המקצועי הכתיב הרבה את הקבלה של האנשים. זאת אומרת, אם יש לך מקום תעסוקה. כן עניין הדיור. בסך-הכל היו 130 דירות. היתה תקופה שהיו לנו 1000 פניות, ואי-אפשר היה לסלק אנשים מהדירות שלהם. קבענו אז, נגיד, שזוגות צעירים יכולים להיכנס לדירות הקטנות ומשפחות עם ילדים לדירות הגדולות. זה מה שבנה את סדר האכלוס.

תמה שוחט (המשך)

לאחר-מכן ועדת הקבלה בעצם לא פסלה אנשים בגלל שהם היו עולים חדשים או בגלל שהם היו עם הרבה ילדים או בגלל שהם היו בלי ילדים וכן-הלאה, אלא הקריטריונים היו: יש לך תעסוקה או אין לך תעסוקה; או היתה קדימות לאנשים שהחבל ואחר-כך המועצה המקומית היתה זקוקה להם בתעסוקה. זאת אומרת, אם היו זקוקים למורים היתה עדיפות למורים, אם היו זקוקים לעובדים סוציאליים היתה עדיפות לעובדים סוציאליים, אם היו זקוקים למהנדסים או למשהו כזה, היתה עדיפות לאנשים האלה. חשוב לציין את זה, שאחד מהפירות של העניין הזה, שמעולם לא הביאו מורים מבחוץ, לא הביאו גננות מבחוץ, לא הבינו מהנדסים מבחוץ. כל האנשים, התשתית שהעיר נבנית עליה, הם אנשים שגרים במקום. יכול להיות שהביאו מישהו בשביל שיתישב במקום. אבל לא היה מצב שב-12 בצהרים האוטובוס מתמלא באנשי שירותים ונוסע לעיר הגדולה. וזה עוד רווח מצורת האכלוס הזאת ומהעניין שאת אכלסת את המקום קודם בתושבי הארץ ואחר-כך במה שמגיע.

אבל, כמובן, זה הרבה כתוצאה מזה שלא היה לחץ של עליה באותה תקופה. אם היה לחץ של עליה, יכול להיות שכל הספור הזה לא היה מתקיים בצורה כפי שהוא התקיים.

ש. מה דעתך על איך שזה נעשה היום, קבלה של אנשים?

ת. לא נעשית היום קבלה של אנשים. יש קבלה חפשית.

ש. זאת אומרת, התוצאות שאת רואה היום?

ת. אני מבינה את השאלה שלך. התשובה שלי, שאני לא באתי לחיות בקהילה סלקטיבית. אילו הייתי רוצה לחיות בקהילה

תמה שוחט (המשך)

סלקטיבית הייתי גרה בקיבוץ. אני חושבת שהעיר פתוחה ואני חושבת שהיא צריכה להיות פתוחה. ולפעמים עצוב לי שיש אנשים שלא מתנהגים כמו שהם צריכים להתנהג, אבל זאת מדינת-ישראל. עדיין הפער בין החיים בערך לבין החיים בכל עיר אחרת במדינת-ישראל הוא מאד גדול, למרות שאנשים - - - -

(סוף ההקלטה בדאיון על תמה שוחט)

פ ר ו ט ו ק ו ל

מראיון עם עוזי חיימוביץ

מזכיר המועצה המקומית ערד בשנות ה-60 (1965)

עוזי חיימוביץ:

אני יליד הארץ. באתי לערד במרץ 1965, ובמאי 1965 התקבלתי לעבודה במועצה המקומית בתפקיד של מנהל השרותים המקומיים. המועצה הוכרזה אמנם ביוני '65, אבל היות ובערד היו כל מיני אספירציות של כל מיני שינויים מהותיים לא רצו לקבוע את התפקיד מזכיר מועצה. ובמקום מזכיר מועצה קראו לתפקיד מנהל השרותים המקומיים, במטרה כשזאת תהיה עיר אז יהיה מנהל עיר. מה שיותר מאוחר ניסו בירושלים, ונדמה לי שזה בוטל. 'סיטי-מנג'ר' כמו שקראו לזה בארצות-הברית.

ביוני '65, כשהוכרזה המועצה המקומית, במשך פחות משנה, כ-11 חודש, נאבקנו עם משרד הפנים המחוזי על התואר מנהל השרותים המקומיים, שלא התקבל בשום-אופן. זה גם מנע קידום בדירוג ומנע קבלת תקציבים לתפעול מועצה בצורה מסודרת, כמו שמשד הפנים ראה את זה. זה גם אחד הדברים שגרמו למשבר. פונדק, שהיה אז ראש המועצה, נבחר ממונה. כלומר, היו בחירות מקומיות; לא בחירות מקובלות - התפטר. ואז נבחר ראש מועצה מחברי המועצה, וראש המועצה הזה נכנע ואז הוגדר התפקיד כמזכיר המועצה. התפקיד המוגדר הכתוב, למעשה מעולם לא קראו לזה מזכיר המועצה, אלא קראו לזה מזכיר העיר. פה לא היה קומפרומיס. פה הוחלט שקוראים לזה מזכיר העיר. אם-כי על המכתבים ועל החומר הרשמי הופיע כמזכיר המועצה המקומית.

עוזי חיימוביץ (המשך)

אחד התפקידים המוגדרים שעסקתי בהם זה היה קליטת תושבים. פרט לכל שאר התפקידים שיש למזכיר - מנגנון, משק ושרותים וכל מה שקשור. אבל אני התבססתי בעיקר בשני נושאים שהיו חשובים לי וראיתי בהם את העתיד של ערד: קביעת סוג התושבים שיגיע והקמת מערכת חינוך. היות ומערכת חינוך כרגע, בשלב זה, זה לא מעניין אותנו, אדבר על נושא של התושבים.

כפי שידעתי מההיסטוריה היתה סלקציה בבחירת התושבים הראשונים שהקימו את העיר. בשום-אופן לא יכולתי להגיע לרמה הסלקטיבית שהם קבעו לעצמם, אותם אנשים שהתחילו את הבחירה. אבל הגענו למסקנה, שסלקציה יוצרת תדמית, ותדמית מביאה אנשים לרמה מסויימת. לכן נצמדנו לנושא הזה של סלקציה. הסלקציה שעשינו היתה מאד פשוטה. קודם-ככל, בנינו צוות שהיה בנוי על שלושה אנשים. זה לא היה אדם אחד. אמרנו: אדם אחד לא יחליט מי יבוא ומי לא יבוא. בחרנו שלושה אנשים. אחד מהם אני הייתי. ריכזתי את הצוות. לצדי היה מנהל לשכת העבודה אז, או שרות התעסוקה היום, ומנהלת "עמידר". זה היה האדם שנותן עבודה, האדם שנותן את הדירה והאדם שמפקח על חיי העיר ומכיר את חיי העיר מבחינת חינוך והתנאים הנוספים. כך ששלושת האנשים האלה יכלו לתת תשובה למרואיין או למועמד בשלושה נושאים חשובים וגם לשאול את השאלות הנכונות. כלומר, איש שרות התעסוקה היה כבר מספיק בעל נסיון כדי על-ידי שיחה עם האדם לדעת אם האיש הוא איזה פרפר, או זה איש רציני. אמת-המידה של השכון, מה אדם יכול לקבל ואיך הוא מתייחס להצעה.

אנחנו למעשה חפשנו ישראלים, זאת אומרת, ילידי הארץ או אנשים שהתחנכו בארץ מיכדות, בוגרי 10 שנות לימוד לפחות ומעלה, בגילים של 26-32, עם שני ילדים מכסימום, כי היו לנו

עוזי חיימוביץ (המשך)

דירות קטנות של 40 מ"ר ו-48 מ"ר (משני סוגים), ושליכדים שלהם לא יהיו בעיות חינוכיות. כלומר, ילדים נורמליים, בלי בעיות אורגניות וכל מיני שטויות כאלה, שלא יוכלנו לתת שירותים בענין הזה. ושהמקצוע שלהם יהיה מקצוע שדרוש באיזור, או שאנחנו תוך ידיעה של התפתחות האיזור יהיה אי פעם דרוש. ואז האיש היה צריך להתחייב שהוא יהיה מוכן להחליף את מקצועו עד שימצא עבודה במקצועו. זאת למעשה היתה הסלקציה שלנו בלבד, ושום-דבר אחר לא.

אנחנו הקלנו מבחינת הסלקציה על אנשים בזה, שלא אמרנו לאנשים, תבואו לערד, אנחנו נדבר אתכם, אלא כל יום ראשון היינו נוסעים לתל-אביב. היה לנו שם משרד ביחידה להכוונה לאיזורי פיתוח, ליד משרד העבודה. באותה יחידה היו יושבים, כמו שאמרתי קודם, מנהלת "עמידר", מנהל לשכת עבודה ואני, ומראיינים את הזוג. היה לנו תנאי אחד: אנחנו לא הסכמנו לראיין רק את הבעל. דרשנו לראיין את האיש ואת האשה. וזאת לאחר שמילאו שאלון מסויים שניתחנו אותו והמצאנו אותו. הוא למעשה נתן לנו פרטים מדוייקים על ההשכלה של האיש ואיפה הוא עבד ומאיפה הוא בא ואיפה הוא התחנך. בשאלון למעשה, בלי שהאיש ידע, הוא נתן לנו תשובה לבעיה הסלקטיבית שלנו.

היות ותמיד סבלנו מחוסר דירות, האנשים שהציעו את עצמם, היינו מביאים אותם לוועדה שהיה לנו בה כח השפעה, והיינו מחליטים למי לתת את הדירה. ככה עשינו את הסלקציה. כלומר, אם חיים-יענקל ענה לנו על הדרישות שרצינו והוא חתם לנו שאם אין לו עבודה הוא יסכים לעבוד בכל עבודה, ויהיו לו את הכמה מאות לירות, דרשנו שיהיו לו את הכמה מאות לירות על-מנת לקבל את הדירה הראשונה שלו, ולא נתנו בחינם שום-דבר, -

עוזי חיימוביץ (המשך)

כתוצאה מזה קבלנו את האנשים שרצינו.

מסתבר שסך-הכל לא טעינו. כי במשך השנים, אחרי-כך כשנפסקה הסלקציה, נקלטו כל מיני אנשים מחומר רע, אבל הם לא התמידו פה. ואנשים שבדרך-כלל היו פרובלימטיים מבחינת סעד, מבחינת עבודה ניסו כאן תקופה מסוימת לחיות ונפלטו החוצה כי החברה לא קלטה אותם. מה זאת אומרת? אין פה מועדוני-ליכה ואין כאן בתי-קפה מסוג של אנשים כאלה שצריכים אותם. כאן הכל חיים שבנויים על חברות-חברות סגורות ותרבות ברמה מעל לממוצע. כלומר, קונצרטים, הצגות וכו'. כשבא לכאן "הגשש החוזר" זו חגיגה. זה לא סוג התרבות שמגיע אלינו. כך שהאנשים האלה מאידך לא יכולים להיקלט פה. מחד, הם מנסים בגלל שהם רוצים גם-כן למקום כזה, אבל הרבה אנשים כאלה באו והלכו. אין להגיד שלא נקלטו כאן במשך הזמן הרבה אנשים לא ברמה שאנחנו רצינו. אבל סך-הכל הרמה הממוצעת הכל-כך גבוהה, יכולה להרשות לעצמה גם אנשים כאלה שלא יפריעו נורא למהלך החיים. לדוגמא, הנה, בבחירות האחרונות בא לכאן שמעון פרס לדבר, אז אנחנו אמרנו: בערד לו יצעקו לו "בגין! בגין!" כמו שצועקים במקומות אחרים. גם בערד היו אנשים שצעקו "בגין! בגין!". זו היתה הפתעה להרבה תושבים. הם קבלו 'שוק', שהם ראו שגם אצלנו יש אלימות, אלימות מיכולית לפחות. אבל גם בערד יש כאלה. וזה בעיקר הלא-מרוצים ואלה שלא הסתדרו ואלה שחושבים שהם לא הסתדרו בגלל כל מיני דברים.

הסך-הכל, אותה אוכלוסיה שהיתה ב"סלקציה" היא אותה אוכלוסיה שהתקדמה מהצריף אל הבית ומהבית אל הווילה או אל הדו-משפחתי, גידלה ילדים בצורה מסודרת והתפתחה למשפחה טובה, למשפחה נורמלית, שהאבא עובד והאמא אם היא יכולה עובדת,

עוזי חיימוביץ (המשך)

הילדים לא פושעים והם גומרים בתי-ספר לפי הרמה שלהם ולפי היכולת שלהם, אם מקצועי, אם עיוני וכו' וכו'. אבל החיים בסך-הכל היו הרבה יותר יפים מאשר במקומות ששם לא עשו את הדברים האלה והם נכשלו.

ש. היום יש קבלה חפשית, נכון?

ת. היום אין בכלל ענין של קבלה. היום, אם את רוצה, את קונה דירה. דירות בשכירות אין. אם יש דירות בשכירות יש עליהם כל-כך הרבה מועמדים של בני המקום, שמתחננים פה, שזה ממש נורא. אז היום הדרך היחידה זה לקנות דירה.

ש. עשיתי סקרים, ממה שהרבה אנשים אמרו לי, שהעובדה שהיום נקלט מי שרוצה בערד, זה מאד מקלקל מה שהיה.

ת. זהו. אנשים חושבים ככה. אבל הטענה שלי, כאדם שמעורה היום בחיים בערד, כחבר מועצה מקומית ומתעסק במכרזים, בבנייה ובכספים של העיר, שלדעתי הנזק שהם גורמים הוא הרבה פחות מאשר במקום אחר. נכון שאם היינו מצליחים להחזיק את הסלקציה עוד 5 שנים, עוד 10 שנים אז הנזק היה עוד יותר פחות. אבל הנזק הוא לא כל-כך נורא. אפשר לקלוט גם אנשים שהם במקומות אחרים פרובלימטיים ולעזור להם פה. כי החברה פה היא עשירה, בריאה ויש לה את הכח. ולא צריך להיות תמיד מפונקים. היום תפקידנו לתת. עד עכשיו קבלנו. תפקידנו לתת, לקלוט משפחות כאלה ולעזור להן, לקדם אותן. אבל אין תודעה במדינה בנושא הזה.

ש. איך אתה רואה את ערד בעתיד.

עוזי חיימוביץ (המשך)

ת. אני חושב שערך בעתיד, אם היא תמשיך בקצב הזה ובשמרנות של התכנית, של הפעלת תכנית-האב בצורה שמרנית ונכונה הלכה - היא תהיה אחת הפנינות, אחד המקומות הכי מבוקשים במדינת-ישראל.

(סוף הראיון)

עוזי חיימוביץ